

In zijn schaduw

Korczakreis
23 t/m 27 oktober 2025

Verslag van de Korczak studiereis: 23 t/m 27 oktober 2025

1. Inleiding

Op donderdag 23 oktober vertrokken twintig mensen vanuit diverse plaatsen in Nederland met de trein via Berlijn naar Warschau. Vroeg op en voor de meesten na ruim 14 uur (en voor Jan H. zelfs 16 uur) reizen eindelijk uitrusten en slapen in het IBIS hotel aan de Al. Solidarinosz. Deelnemers:

1	Nina von der Assen	Leeuwerikstraat 33, 2333 VW Leiden	Orthopedagoog jenaplanbasisschool De Waterval Lisse, bestuurslid JKS
2	Ruud Bakhuizen	Colenso 169, 3761 GN, Soest	Adviseur/Co-oprichter Femi; v.h. Bestuurslid Alliance for Childhood en Stichting Het Vergeten Kind
3	Melanie Beekwilder	Wethouder Broersstraat 5 6245 JA Eijsden	Pedagogisch medewerker, HR assistent BSO de Boomhut Maastricht
4	Anouk Brink	Saturnus 2m 2353 WK. Leiderdorp	Orthopedagoog, o.m. werkzaam in speciaal onderwijs
6	Arie de Bruin	Hallincqlaan 23, 3311 SC Dordrecht	Gids; onderwijsloopbaan; gepensioneerd Voorzitter JKS
5	Edith de Bruin	Hallincqlaan 15, 3311 SC Dordrecht	Teamleider SWV Drechtsteden; coördinator Thuiszitters
7	Chris Former	Sloestraat 36, 4374 BP Zoutelande	Gepensioneerd graficus
8	Gerard den Hartog	Steegoversloot 64, 3311PR Dordrecht	Werkt in onderwijs VO, Eigen Praktijk voor kinderen/jongeren (Leuker leren Drechtsteden)
9	Jan Havermans	Klokkenberg 32, 4836 AZ, Breda	Gepensioneerd; voorheen hogeschooldocent
10	Barbara de Kort	Sloestraat 36, 4374 BP Zoutelande	Gepensioneerd docent, theologe, bestuurder, Bestuurslid JKS
11	Frans van Kruining	Kerkstraat 19 3770 Riemst, België	Eigenaar/manager BSO de Boomhut Maastricht; bestuurslid JKS
12	Els van der Luit	Van loostraat 118, 2582XH Den Haag	Docent AD pep, pedagoog kinderopvang; bestuurslid JKS
13	Kim Poolmans	Terra Nigrastraat 37, 6216 BK Maastricht	Pabo, groepsleider en beleidsmedewerker BSO de Boomhut
14	Don Possen	Kerkstraat 19, 3770 Riemst (België)	Edelsmid, bld kunstenaar, doc. bld. kunsten, Mw BSO de Boomhut Maastricht
15	Rose Rietveld	Stuivingastraat 19, 3067 ES Rotterdam	Directeur bao (SARO)
16	Carli Rivera	Stroveer 12, 3032 GA Rotterdam	Lerares Schakelklas Rotterdam
17	Hanneke van de Salm	Vuursteeglaan 9a 2161 GD Lisse	Begeleider Passend Onderwijs (VO) bij AED Leiden
18	Marjo Somers	Van Leuvenstraat 2, 4651 LX Steenbergen	Coach, studiebegeleider en dc Bld. Vorming; Leuker Leren Drechtsteden
19	Dennis Wever	Grenspad 6, 1723 MA, Noord- Scharwoude	HVO-docent in het primair onderwijs (Humanistisch Vormend Onderwijs)
20	Ien Wolfhage	Tuinstraat 84 2921XL Krimpen aan den IJssel	Leraar basisonderwijs. Eerder verpleging/ verslavingskliniek. SPH, PABO en Master ed. ne. Moestuincoach

2. Vrijdag 24 oktober

Na een rustig ontbijt liepen we richting **Korczakianum**, het vroegere weeshuis aan de Jaktorowska 6, waar we hartelijk werden ontvangen door Marta Ciesielska, conservator van het Korczakianum. We liepen eerst naar de Chlodnastraat, waar in de ghettotijd de houten brug stond, de verbinding tussen het 'kleine' en 'grote' ghetto. Na de tweede verhuizing van de kinderen bevond zich in deze straat ook het onderkomen van het weeshuis.

Het was heel bijzonder om in de zaal te staan waar destijds alle kinderen samenkwamen om te eten, te spelen, te leven. Marta vertelde over de ideeën van Korczak die ten grondslag liggen aan de wijze waarop dit weeshuis destijds was georganiseerd. Hier werden kinderen serieus genomen, met respect behandeld, hier hadden zij rechten. Die werden bewaakt door de kinderraad en door de kinderrechtbank.

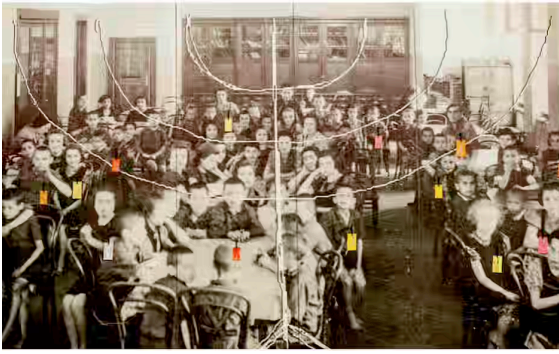

Ook volwassenen werden beoordeeld. En wat moest je als je als kind negatief werd beoordeeld? Korczak hielp kinderen daarna altijd om hun gedrag te veranderen, zodat ook zij 'gewaardeerd burger van de gemeenschap' konden worden. Zoals Yitzchak Belfer (overlever van de Holocaust) die in zijn biografie beschrijft hoe hij op deze manier na gesprekken met Korczak had geleerd zijn gedrag te reguleren en niet meer te vechten. Later werd hij een beroemd kunstenaar. Op Youtube is de documentaire "The last Korczakboy" te vinden, waarin hij vertelt hoe belangrijk Korczak is geweest in zijn leven. Zie: **The last Korczak boy**

Marta vertelde trouwens dat de opzet van het weeshuis eigenlijk één groot experiment was. Korczak wilde laten zien dat een opvoeding die gebaseerd is op respect en op de rechten van kinderen wezenlijk effect heeft op het gedrag van kinderen en hen waardering en zelfvertrouwen oplevert... en de wereld uiteindelijk vrede zal brengen! De kleinste details kunnen daarbij van belang zijn. En hij volgde alles met bijna wetenschappelijke precisie.

Marta vertelde ook over de bijzonder belangrijke rol van Stefa (Stefania Wilczyńska), de 'moeder' van het weeshuis. De rol van Stefa is vaak onderbelicht, maar zonder haar had het weeshuis niet kunnen bestaan. Zij was er altijd, ook toen Korczak werd opgeroepen in het leger, nam zij de leiding op zich. *Stefa was with us 24 hours a day. We felt her presence even as we slept. We were also aware of how she worried about our every need.* (Yitzchak Belfer, *White House in a grey city*, Toronto 2016.)

De medewerking van kinderen was voor Korczak essentieel. Er waren diverse vormen ontwikkeld waarbinnen kinderen hun ideeën en gedachten tot uiting konden brengen en daarin serieus genomen werden: de kinderraad, de kinderrechtbank, de krant, het prikbord, de brievenbus, de boekenplank (op de boekenplank was plaats voor schriften die door de kinderen zelf volgeschreven werden), vitrine met gevonden voorwerpen, het winkeltje, corvee-werkzaamheden, de groentetuin, het mentorschap.

Vrijwel alle kinderen die op de grote foto in de zaal staan, zijn vermoord. Van één meisje wist Marta de naam, zij overleefde. Zij heeft na vele jaren zelf heel veel onbekende foto's van Korczak en het weeshuis naar het Yad Vashem museum in Jeruzalem gebracht.

Het gebouw is gerestaureerd, maar heeft nog enkele kenmerken van het authentieke gebouw. Binnen is dit alleen de zaal waar we zaten. Buiten is het voor een belangrijk deel nog zoals vroeger: een prachtig gebouw: 'kinderen verdienen ook een kasteel om op te groeien'. Naast het Korczak-archief en een kleine tentoonstelling in de vroegere eetzaal, bevindt zich een jeugdzorg-organisatie in het gebouw.

Als afsluiting zongen we met Arie een Jiddisch kinderliedje: Bulbe.... een lied over aardappels die de kinderen iedere dag te eten kregen, omdat er niet veel anders was. Korczak beval de keukendienst om de aardappels niet te schillen, want dat zou zonde zijn van het kleine beetje extra vitamines en voedsel....

Niet vergeten

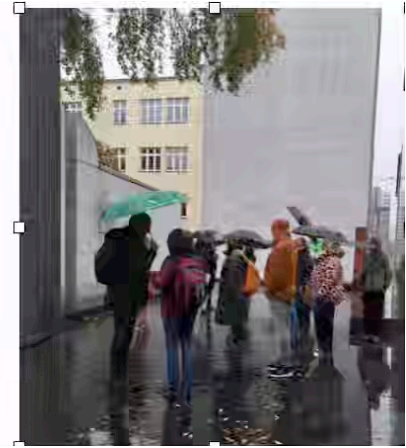
Weer stond ik daar
 waar hij ooit liep
 weer voelde ik de kracht
 waarmee hij hier een wereld schiep
 waar kinderen konden groeien
 door te mogen zijn
 wie ze zijn

een wereld
 waar de pijn gedeeld kan worden
 waar wij de horden nemen
 die genomen moeten worden
 om recht te laten zegevieren
 door het kind niet te vergeten
 als je de wereld wilt verbeteren

Warschau, Korczakianum, 24 oktober 2025

's Middags bezochten we in de stromende regen eerst de Umschlagplatz: een indrukwekkend monument op de plaats waar ruim 300.000 Joden uit het ghetto werden weggevoerd, voornamelijk naar Treblinka. Er woonden na verloop van tijd bijna 450.000 mensen in het ghetto. Die overige 150.000

zijn voor het overgrote deel in het ghetto gestorven door honger, ziekten, uitputting of in koelen bloede vermoord. Dagelijks reden er wagens door het ghetto om alle lijken op te halen, soms werden hiermee ook mensen weg gesmokkeld, vooral ook baby's die eerst verdoofd werden. Irena Sendler was een Poolse verpleegster die samenwerkte met Korczak. Zij smokkelde meer dan 2500 joodse kinderen uit het ghetto en bracht hen onder bij Poolse gezinnen. Zie: <https://historiek.net/irena-sendler-redde-2500-joodse-kinderen/68524/>. Haar geschiedenis is te vinden in een mooi boek: 'Irena's kinderen' van Tillar Mazeo.

Bij de joodse begraafplaats werden destijds alle lijken gedumpt in grote massagraven. Er is nu een monument met duizenden stenen, dat we op zondag bezochten.

Arie vertelde over de dag waarop Korczak en de kinderen naar de Umschlagplatz moesten lopen. Korczak en zijn begeleiders hadden het goed georganiseerd: een lange rij kinderen, met de vlag voorop, in hun beste kleren.

Joshua Perle, een ooggetuige, beschrijft de processie van Korczak en de kinderen door het ghetto van Warschau naar de Umschlagplatz:

Een wonder gebeurde. Tweehonderd kinderen schreeuwden niet. Tweehonderd zuivere zielen, die ter dood worden veroordeeld, huilden niet. Niet één van hen liep weg. Niemand probeerde zich te verbergen. Als getroffen zwaluwen klampten zij zich vast aan hun leraar en mentor, aan hun vader en broer, Janusz Korczak, opdat hij hen beschermen en redden zou. Janusz Korczak liep voorop, het hoofd gebogen, met een kind aan elke hand, zonder hoed, een leren riem rond zijn middel, en hoge laarzen dragend. Enkele verpleegsters werden gevolgd door tweehonderd kinderen, gekleed in schone en keurig verzorgde kleren, alsof zij naar het altaar werden gedragen [...]
Van alle kanten waren de kinderen omringd door Duitsers, Oekraïners, en dit keer ook Joodse politieagenten. Dezen ranselden op hen in. De stenen van de straat huilden bij het gezicht van die processie.

Met de trein

Als je op reis gaat
als kind met de trein
dan vind je 't spannend: hoe zal het zijn?

Als je op weg gaat
als kind met de trein,
jij mag bij het raampje, dat wordt vast fijn.

Als je ver weg gaat
als kind met de trein
een grote verrassing, hoe leuk zal het zijn?

Toen jij op reis ging
als kind met die trein
toen je moest huilen van angst en van pijn

toen jij op reis ging
als vee in die trein
wist je niet dat dit het einde zou zijn.

(Warschau, Umschlagplatz)

Daarna liepen we naar Miła 18, ook bekend als de Anielewicz Bunker (Pools: Bunkier Anielewicz). Hier was tijdens de laatste dagen van de opstand in het ghetto van Warschau in 1943 het hoofdkwartier van de Joodse Gevechtsorganisatie (Żydowska Organizacja Bojowa - ŻOB). Anielewicz pleegde zelfmoord toen zij werden omsingeld, de hele groep volgde hem. Hun namen staan op een gedenksteen.

De locatie is behalve een monument ook een oorlogsgraf. Er zijn in 1943 - en ook na het de Tweede Wereldoorlog - geen pogingen gedaan om de lichamen te bergen. Een gedenksteen vermeldt de namen van 51 Joodse strijders waarvan bekend is dat ze in de bunker zijn omgekomen. De identiteit van de overige doden is niet meer te achterhalen.

Het boek Miła 18 van de Amerikaanse schrijver Leon Uris beschrijft de opstand van het ghetto van Warschau en de laatste dagen in Miła 18.

Het Warschau Ghetto Museum begon in 2022 met archeologisch onderzoek in de omgeving van de Anielewicz-heuvel.

We wandelden vervolgens langs het POLIN museum, dat we later op zondag bezochten.

Tenslotte gingen we naar het National Cultural Park waar een groot standbeeld van Korczak en de kinderen staat. Er waren ook enkele glazen platen te vinden met teksten en foto's over de geschiedenis van het ghetto: The

Korczak Glass Walk. Het was al donker, dus lastig te lezen voor ons.
's Avonds hielden we een nagesprek in het hotel, waarbij ieder zijn gedachten en gevoelens over de dag deelde.

3. Zaterdag 25 oktober: Treblinka, Korczak Forest

Vandaag bezochten we Treblinka, het vernietigingskamp waar Korczak met de kinderen en begeleiders werden vergast en verbrand. Van het kamp zelf is vrijwel niets meer over. De nazi's hebben destijds geprobeerd om al hun misdaden zo grondig mogelijk uit te wissen.

We werden hartelijk ontvangen door Monika en haar collega Pawel. We bekeken eerste enkele documentaires over de geschiedenis van het kamp en Pawel vertelde aan de hand van de maquette hoe het kamp functioneerde.

Daarna liepen we naar de uitgestrekte, zeer indrukwekkende gedenkplaats. Een bos met vele duizenden stenen, symboliserend alle landen en plaatsen van waaruit mensen werden weggevoerd en hier werden vermoord. Er zijn een aantal grote stenen waarop de landen staan waar de slachtoffers vandaan kwamen. Verder zijn er vele anonieme stenen en stenen met plaatsnamen van waaruit de joden en Sinti en Roma werden weggevoerd. Samen stonden we stil bij de steen van Janusz Korczak (Henryk Goldschmidt) i dzieci (en de kinderen) waar we steentjes legden.

Korczak Forest

We liepen tussen de duizenden stenen naar het Korczak Forest dat naast het gedenkveld ligt en gaven de boom die we vorig jaar hadden geplant symbolisch water namens de Janusz Korczak Stichting (Nederland). Arie las een gedicht.

Het initiatief voor het Korczak Forest ter nagedachtenis aan Korczak en zijn strijd voor de Rechten van het Kind is in 2020 gestart door de Poolse Janusz Korczak stichting i.s.m. de International Korczak Association (IKA), het Treblinka Museum en het ministerie van Opvoeding en Onderwijs.

Bomen als teken van hoop, een groene wereld waarin vrede heerst. Voor Poolse scholen wordt er ook een educatief programma aan verbonden.

Na dit indrukwekkende bezoek werden we door de buschauffeur afgezet bij het oude centrum van Warschau waar we voor even de gewone toerist uit konden hangen en tijdens de maaltijd in een populair Pools restaurant werden verrast door een accordeonist en violist die ons meenamen op muziek.

Treblinka

Verstilde stenen in het bos
geen massa's haastige toeristen
die zich verdringen
om het leed te zien
geen Auschwitz attractiepark
met achtbaan rollercoaster
geen horrorscreen

een stille plek
om even stil te staan
een steen te leggen
bij die ene steen
die hier een naam mocht hebben
Janusz Korczak i dzieci

ik zie ze lopen in mijn hoofd
hen was een bos beloofd
een land om mens te kunnen zijn
hier rest de Himmelstrasse
met slechts pijn
en dood

.....

zij werden nooit meer groot.

Treblinka, 25 oktober 2025

4. Zondag 26 oktober:

We bezochten de Joodse begraafplaats. Er werd door Arie kort uitleg gegeven over de begraafplaats die al ruim tweehonderd jaar oud is en waar vele graven zijn te vinden, o.a. ook van de vader van Korczak (Josef Goldschmidt) en van Lezjer Zamelhof (de bedenker van het Esperanto). Het is ook de plaats van massagraven van ghettobewoners die van honger en ellende stierven of in het ghetto zelf vermoord werden of bij de muur van de begraafplaats werden gefusilleerd.

Er is zijn nu diverse monumenten ter herinnering aan de holocaust en de massagraven.

Bij het standbeeld van Korczak en de kinderen stonden we stil en las Arie enkele stukjes uit het dagboek van Korczak.

We legden steentjes bij het beeld en luisterden naar het volgende gedicht:

Niet gelukt

Tussen de vele doden
en het dorre hout
staat hij
die leeft in mijn gedachten
op mij te wachten
een stenen kleuter op zijn arm
met kinderen aan de hand
op weg naar hun beloofde land

zo kan een mens
vergast, vermoord
nog altijd door zijn woorden
maar meer nog door zijn daad
voor eeuwig blijven leven

ik sta hier bij zijn beeld
voor even.

Het is ze niet gelukt
de machten van het kwaad,
wie licht geeft
zal blijven branden
vroeg of laat.

Warschau, Joodse begraafplaats

Het POLIN museum

We bezochten daarna het POLIN museum, waar de geschiedenis van de Joden in (Oost-) Europa in een uitgebreide tentoonstelling wordt verteld. Eigenlijk veel te veel informatie voor een bezoek van twee uur.... hier kun je wel twee dagen rondlopen en dan heb je nog niet alles gelezen of gezien....

Polen was ooit de thuishaven van de grootste Joodse gemeenschap in Europa. Meer dan duizend jaar vormden zij een belangrijk onderdeel van de Poolse geschiedenis. In de late Middeleeuwen was Polen (waar ook delen van de Baltische staten en Oekraïne toe behoorden) ook een welkome plaats voor de Europese Joden die elders (met name in Spanje en Portugal) werden vervolgd. Ook in Rusland vestigden zich vele Joden. In deze contreien ontwikkelden zich de beroemde chassidische stromingen. Asjkenazim zijn van oorsprong Jiddisj sprekende Joden uit Noord en Oost-Europa.

In het museum volgden we de geschiedenis van de Joden in dit deel van Europa vanaf de Middeleeuwen met als dramatisch dieptepunt de Holocaust.

Eenmaal buiten stonden we nog stil bij het **standbeeld van Jan Karski**. Zijn geschiedenis:

Jan Karski was lid van het ondergrondse Poolse leger die getuige was van de gruwelen van de Holocaust. Hij ging naar het ghetto van Warschau en slaagde erin het doorvoerkamp bij Izbica in vermomming binnen te komen. Zo zag hij de misdaden van de nazi's met eigen ogen. In 1942 trok hij naar Londen, waar hij de microfilms van zijn rapport toonde aan de Poolse regering in ballingschap. In december vaardigde de Poolse regering een officieel diplomatiek bericht uit, het eerste van een

geallieerd land waarin werd opgeroepen de Joden te beschermen, en waarin de gruwelen van de Holocaust werden beschreven.

In de oorlogsjaren die volgden sprak Jan Karski met wereldleiders over het lot van de Joden en Polen onder de Duitse bezetting. President Franklin D. Roosevelt ontving hem in het Witte Huis. Helaas werd Jan niet altijd geloofd. Om de wereld te vertellen over de Holocaust en de strijd van de Poolse Ondergrondse Staat, publiceerde hij in 1944 het boek 'Mijn bericht aan de wereld'

We liepen langs het **Pawiak museum**. Dit was destijds de gevangenis en het hoofdkwartier van de Gestapo, berucht om de vele martelingen die hier plaatsvonden. Ook Korczak heeft hier enige tijd gevangen gezeten en is gemarteld, nadat hij was opgepakt omdat hij woedend was uitgevallen tegen Duitse soldaten die aardappels van kinderen afpakten. Korczak droeg geen "ster", iets wat hij altijd heeft geweigerd. Hij droeg met opzet zijn Poolse officiersuniform uit de eerste wereldoorlog, toen hij als militair arts in Kiew was gelegerd. Een statement: ik ben Pool!

Door bemiddeling van bevriende Poolse notabelen en mensen bij de Joodse Raad kwam hij op borgtocht vrij. Toen hij gebroken terug kwam in het weeshuis, stormden de kinderen op hem af en er ontstond spontaan een feest waarbij Korczak treintje ging spelen met de kinderen en zij in polonaise door de zaal gingen.

Daarna liepen we langs de **Nozyk Synagoge** aan de Twarda, die momenteel weer in gebruik is als synagoge! Het is de enige synagoge die de oorlog heeft overleefd. Het gebouw werd vanaf 1941 gebruikt als opslagplaats door

de Duitsers. We konden de synagoge helaas niet bezoeken.

Tenslotte gingen we nog op zoek naar de laatste restjes van de ghetto-muur in de Sienna, verborgen tussen flatgebouwen.

's Avonds aten we samen in het hotel en rondten we het programma af. Anna Coates, voorzitter van de IKA (International Korczak Association) kwam langs en vertelde over het werk van de IKA.

Ieder vertelde wat deze reis hem of haar had gedaan; dat leverde mooie gesprekken op. Anouk zong een Jiddisch lied over een oude man die protesteert tegen God over het leed in de wereld. Arie zong nog een aantal Jiddische liedjes en we eindigden met Mazzeltow.

Bijlage 1: Nog enkele gedichten die tijdens de reis ontstonden

Cirkel

Van alle kanten komen ze gevlogen
net op tijd of net te laat
de zwerm is nog wat onvolledig
zoals dat soms gaat
in de herfst

op zoek naar warmte
inspiratie en de zin van je bestaan
om ook de winter te doorstaan

samen naar het leven
van het kind-zijn van die man
die hier ooit stond
de cirkel van respect is rond
zij leren respecteren
als jij het leeft
en het hen geeft.

Warschau, 23 oktober 2025

Het Rode Kruis

O, gelukkig
daar een witte vlag
met een rood kruis
de kinderen mogen daar naar toe
ze zijn moe
ze willen weer naar huis

naar verpleegsters
die hen helpen
een beetje thuis
een beetje hoop
een beetje licht
bedrogen door de plicht van de SS
het Rode Kruis
hier een duivels adres

Treblinka, 25 oktober 2025

Snel

Mooi meisje
ik knip jouw haar
het moet eraf
de straf voor wie jij bent
jouw naam
wordt hier niet meer (h)erkend

mooi meisje
net van school
maar jij bent Jood
dus ligt de dood
al voor jou klaar
daar

mooi meisje
wat?
ja, 't gaat snel
mooi meisje
dag, vaarwel.

Hun baan

Effectief uitgedacht
door brave mannen
ambtenaren
die 's avonds thuis
ook papa waren
met kinderen op schoot
een liedje zongen
een verhaal vertelden
voor het slapen gaan
het was hun baan.

Effectief uitgevoerd
door heel gewone mensen
die 's avonds hier een biertje drinken
en even naar de dierentuin
om alles weer te laten zinken

doen of het normaal is
niks mee mis
even voor het slapen gaan
het was hun baan.

Treblinka, 25 oktober 2025

Verraad

De trein komt aan op het perron
tweehonderd stemmen huilen
voor het laatst in hun leven
willen ze schuilen
bij hun vader, hun boom, hun droom
waar is Korczak nou gebleven?

Ruw gescheiden
van zijn kinderen
die hij nooit alleen zou laten
en in alle staten
waarom dit verraad?

Zijn belofte werd gebroken
door de machten van het kwaad.

Treblinka, 25 oktober 2025

Zoals jij

Negenhonderdduizend
niet te bevatten
in nauwelijks twee jaar
efficiënt vermoord
daar in de vernietigingsfabriek
ontsproten aan het brein
van zieke geesten

nee,
niet van beesten
dieren verzinnen zoiets niet
eten hooguit iemand op
en dan weer even stop
maar groot verdriet
zoals een genocide
verzinnen mensen,
lieden zoals jij en ik
en zij
en wij wanneer het kwaad de kans krijgt
als iedereen bij onrecht zwijgt

wij zullen zijn ideeën door gaan geven
zodat die kinderen
voor altijd kunnen leven.

Treblinka, 25 oktober 2025

Ingeklemd

Vanuit de stilte
de rust van het herdenken
het stilstaan bij die steen
van het dromen tussen bomen
over vrede nu of nooit

raak ik verstrikt in het verkeer
in de file ingeklemd
kan ik nergens anders heen
dan stap voor stap
weer verder
in de wereld van vandaag
waarin 'nie wider'
slechts een vraag is in de tijd
en nog steeds geen werkelijkheid.

Ik stort me
tussen de toeristen in de oude stad
mensen die niet weten wat ze misten
omdat de tijd vergat.

Daarna drinken in een Poolse tent
en al snel ben ik alweer gewend
aan de wereld die maar draait en draait,
het zaad wordt vaak op steen gezaaid.

Warschau, 25 oktober 2025

Nobelprijs

De oude stad
Stare Miastro
dwalen als een kip zonder kop
het wereldleed zet ik op stop
voor even in het heden
hier schijnt iedereen
gelukkig en tevreden

maar dat is niet waar
Russisch gevaar ligt op de loer
Trump en Poetin dreigen stoer
de macht van goud en geld
op zoek
naar de Nobelprijs voor geweld

Warschau, 25 oktober 2025

Het beloofde land

Ze leefden hier al eeuwen
vele jaren
om de herinnering te bewaren
van mensen zonder land
zonder leger, zonder grens
zij waren mens
en god was hun verband.

Nu hebben zij hun natie
hun leger, hun wapens,
checkpoints en de macht
nu doen zij zelf
wat niemand had verwacht

het beloofde land
had vrede moeten brengen
voorspoed en geluk
maar macht corrumpeert
en slaat de idealen stuk.

Warschau, Polin museum, 26 oktober 2025

Boom

Betonnen boom
met afgehakte takken
een man met kinderen
die naar het leven snakken

tussen het groen
en glazende kantoren
wie wil de stem
van deze mens nog horen

misschien een kind
dat vol verwondering
staart naar de fontein
verlangend naar het recht
zichzelf te kunnen zijn
zoals hij is
tot in zijn genen

die man
is hier al meer dan tachtig jaar
verdwenen

wij hebben hem gehoord
zijn woorden leven voort.

(Warschau, bij het monument in het park)

Bijlage 2

Het godsbeeld van Janusz Korczak (door Arie de Bruin)

'Was Korczak gelovig?' Deze vraag werd mij tijdens een gastcollege over de pedagogiek van Janusz Korczak door een student gesteld. 'Het is maar wat je gelovig noemt', antwoordde ik. 'Het was een man met idealen, een man met geloof, hoop en liefde.' Voor mij was de vraag aanleiding om mij verder te verdiepen in de drijfveren van Korczak en zijn godsbeeld. Zelf zegt hij: 'Een mens kan niet zonder geloof bestaan.' Maar wat is de inhoud dan van dat geloof?

Korczak groeide op in een geassimileerd joods gezin en had weinig binding met de joodse orthodoxie. Hij had niet veel op met instituties als de synagoge, de kerk en andere religieuze organisaties en hij was wars van dogma's. Hij ergerde zich aan de zogenaamde religieuze leiders.

'Door een berg van Jouw helpers, bemiddelaars, plaatsvervangers en beulen - die mij afstootten, mij deden bevriezen, alles verhulden, mij niet tot Je lieten - streefde ik, mijn God, toch tot Jou...' (Korczak, 1982)

Korczak wordt wel een 'godzoeker' genoemd. Hij was zeker geen atheïst, want in zijn eigen geschriften kom je regelmatig teksten tegen die verwijzen naar God, maar hij had geen vastomlijnde voorstelling. Zelf zegt hij dat je nog geen atheïst hoeft te zijn als je je verdiept in de natuurwetenschappen en de evolutieleer en het scheppingsverhaal anders interpreteert. Op jonge leeftijd schrijft hij in 'De biecht van de vlinder': *'De mens kan niet zonder geloof bestaan, maar de bestaande religies zijn voor intelligente mensen niet toegankelijk.'* (Görtzen 2007)

In het weeshuis gaf hij alle ruimte om de religieuze feesten te vieren, maar niet uitsluitend joodse feestdagen, ook aan het Kerstfeest werd aandacht geschonken. Kinderen werden niet verplicht om daar aan deel te nemen. Kinderen waren vrij te bidden of andere religieuze gebruiken te praktiseren; hij voedt kinderen niet expliciet op in een religieuze traditie, maar hij wil ook niet dat zij de band met hun familietradities verliezen.

In de afscheidsbrief die hij de kinderen meegaf als zij het weeshuis verlieten, roept hij hen op om zelf hun God te zoeken:

'We nemen afscheid van hen voor hun lange en verre reis. Deze reis heet het leven. Heel vaak hebben we erover nagedacht hoe we afscheid van ze moeten nemen en welk advies we ze moeten geven. Helaas, woorden zijn schamel en zwak. We geven jullie niets. We geven jullie geen GOD, want Hem moeten jullie in je eigen ziel zoeken, in een eenzaam gevecht. We geven jullie geen VADERLAND, want dat moeten jullie uit eigen gevoelskracht en door nadenken vinden. We geven jullie geen MENSENLIEFDE, want er bestaat geen liefde zonder vergeving en vergeven is moeilijk; een last die eenieder moet torsen. We geven jullie één ding: het verlangen naar een beter leven dat nog niet bestaat, maar wel eens zál bestaan, een leven in waarheid en gerechtigheid. Misschien zal dit verlangen jullie tot God, tot een vaderland en tot liefhebben brengen. Vaarwel en vergeet het niet.' (Korczak, 1985)

Het zoeken vindt zijn kracht in het VERLANGEN naar een betere wereld, een leven in waarheid en gerechtigheid.

'De biecht van de vlinder' (Görtzen 2007) is een soort dagboek dat hij tussen 1892 en 1895 bijhoudt (als puber en adolescent dus). Daarin schrijft hij: *Vandaag verbaasde het mij niet dat God geen begin en geen einde kent, daar ik in Hem oneindige harmonie zie. De sterren, het universum verhalen mij het bestaan van een Schepper, niet de priesters.* Hij had duidelijk pantheïstische ideeën.

En even verder: *Feitelijk ben ik een weifelaar, die rituelen afwijst. Maar gebleven is mijn geloof in God en het gebed. Beide verdedig ik, daar men zonder niet kan leven. De mens kan toch niet het product van blind toeval zijn?* (Görtzen, 2007)

Als jongeling dacht hij veel na over het leven en de zin van het bestaan. Hij is een vrijdenker gebleven op velerlei vlak. Hij voelde zich verbonden met de ideeën van de theosofie en bezocht ook regelmatig een vrijmetselarij-loge. Op diverse plaatsen in zijn geschriften vind je pantheïstische ideeën, waarin hij God in de natuur zoekt. Innerlijk was hij overtuigd van de werkelijkheid van God, daarom geloofde hij; gevonden heeft hij Hem echter nooit. Hij bleef twijfelen en verbond zich niet aan een religieuze gemeenschap. In de epiloog van 'Onder vier ogen met God' (Gebeden van hen die niet bidden) (Görtzen, 2003) wordt hij gepresenteerd als een dakloos gelovige.

In dit boekje, dat eerder in Nederland ook onder de titel 'Alleen met God' (gebeden van een mens die niet bidt) is verschenen, (Korczak, 1982) richt hij zich vanuit verschillende personen tot de grote Onbekende, vooral om daarmee uiting te geven aan zijn eigen ideeën en empathische gedachten.

Hij spreekt God daar duidelijk als persoon aan, maar dat moeten we waarschijnlijk meer zien als een literaire stijlfiguur. In de joodse traditie komen we dit vaker tegen, zoals bij Job waar God als het ware ter verantwoording wordt geroepen. Hij, een personificatie van de grote onbekende, het geheim, het mysterie. Verschillende godsbeelden passeren de revue, maar het blijft het grote geheim: God, Geheim der Geheimen. (Korczak, 1982) 'Alleen met God' bevat een verzameling van achttien vrijmoedige, direct tot God gerichte overdenkingen, waarin Korczak bijvoorbeeld zijn wanhoop, zijn opstandigheid, maar ook zijn hoop, zijn verwondering en verrukking, zijn kinderlijk vertrouwen en zijn uitgelatenheid in de mond legt van steeds weer andere mensen: een jong kind, een lichtzinnige vrouw, een opstandig mens en anderen. Verrassende uitingen van Korczak's gevecht met het leven, met zichzelf, met God, geschreven na de dood van zijn moeder. Hij bedankt aan het eind van het boekje zijn ouders op een bijzondere manier: *Ik dank jullie, dat jullie me leerden het fluisteren te horen van de doden en de levenden; ik dank jullie dat ik in de schone stonde van de dood het geheim van het leven zal leren kennen.* (Korczak 1982)

In 'Hoe houd je van een kind' (deel 1: Kind in het gezin) staat een prachtig stukje voor een moeder over de geboorte van haar kind. Het eindigt met: *Jij hebt het leven geschonken aan acht pond water en twee pond stof, waarin God is gaan wonen.* Daar ziet hij God niet als een persoon buiten ons, maar vooral ook als een kracht in ons. (Korczak 1985)

Daarmee komen we bij een ander aspect dat regelmatig opduikt in zijn werk, namelijk dat je de zin van het bestaan, het geluk in het leven of God alleen zult vinden als je jezelf in dienst van de ander stelt. In het gelaat van de ander ontmoet je de Ander. Hiermee staat hij op één lijn met het gedachtegoed van o.a. Martin Buber en Emmanuel Levinas. God is de 'tegenover': de dialoog die de mens aangaat met het leven, met de ander: Ich und Du. In diepste nood kende ook Korczak de drang om God bij naam en toenaam als persoon aan te spreken en aan te klagen, zoals in de joodse traditie gebruikelijk is. Waar ben je als ik je echt nodig heb? Waarom heb je mij verlaten, wat heb ik jou gedaan?

Je hebt me verlaten, God, wat heb ik Jou misdaan? Eenzaam ben ik nu en de weg kwijt. Ik ben verdwaald in de sombere schemering, ben verkeerd gelopen in het sombere oerwoud van het leven.

Je heb mij verlaten God, kreeg je genoeg van mij? Eenzaam en vol zorgen dwaal ik rond. Een licht flinkt op, maar kan ik wel weten of het een hut is of een dwaallicht dat boven het moeras waart? Ik zie een bron, maar hoe moet ik weten of het geen zinsbegoocheling is? Verbrand zijn mijn lippen, ondanks de duisternis, die als de zon brandt of misschien doet bevriezen, misschien staat er in mijne innerlijk vuur tegenover haar? Ik weet het niet. Wat heb ik je misdaan, God, dat Je er net nu niet bent, nu zich doornen om mijn voeten winden en mijn hart en handen bloeden.

Ik roep: "Mensen" - geen antwoord. Ik roep: "Mama!", en niets. Ik schreeuw het uit: "GOD".... En? Niets, ik blijf alleen....

Geef me de engel van de droefheid. Ik vraag niet om vreugde, niet om groene toppen, niet om azuurblauwe dromen, noch om geveugelde stralenbundels. In ieder geval droefheid, want ik ben weer zo alleen, zo helemaal alleen, moet ik blijven dwalen, doorworstelen en bloeden in het donker? (Vertaald uit E. Dautzenroth, Sämtliche Werke Band 5, 1997)

Zijn leven lang was hij op zoek naar het Geheim, zoals hij op zoek was naar zichzelf en de zin van het bestaan. Voordat een mens Jou leert kennen moet hij voor alles zichzelf leren kennen, zegt hij in het Gebed van Baldadigheid. (Görtzen, 2007) *Ik dool rond, begrijp het niet en steeds weer probeer ik mezelf te ontwarren.* Hij ontleende zijn geloof niet aan dogma's of het gezag van religieuze instituties, maar aan zijn eigen bestaan en het bestaan van de ander. In de zorg voor de mens, en met name de kleine mens, vindt hij God. Deze zoektocht wenst hij ieder ander toe: *We geven jullie geen GOD, want Hem moeten jullie in je eigen ziel zoeken, in een eenzaam gevecht.*

gebruikte literatuur

Dautzenroth, E. en Beiner F., (1997) *Allein mit Gott. Janusz Korczak Sämtliche Werke* (Band 5). Gütersloher Verlaghaus

Dautzenroth, E. en Beiner F., (1997) *Beichte eines Schmetterlings. Janusz Korczak Sämtliche Werke* (Band 3). Gütersloher Verlaghaus

Görtzen, R. (2007), *De mens Janusz Korczak*. Amsterdam: Janusz Korczak Stichting

Korczak, J. (1982), *Alleen met God*. Baarn: Uitg. Ten Have

Korczak, J. (1985), *Hoe houd je van een kind* (deel 1: Kind in het gezin) Utrecht: Uitg. Bijleveld

Korczak, J. (2003), *Onder vier ogen met God* (gebeden van hen die niet bidden). Amsterdam: Uitg. SWP

Tijdens een wandeling in het bos heb ik voor het eerst niet tégen, maar mét de kinderen gesproken. Ik sprak met hen niet over hoe ik wilde dat zij zouden zijn, maar over hoe zij kunnen en willen zijn.
(Janusz Korczak)